

УДК 35.08

DOI: <https://doi.org/10.31470/2786-6246-2024-10-74-84>

Пархоменко-Куцевіл Оксана, доктор наук з державного управління, професор, завідувач кафедри публічного управління та адміністрування Університету Григорія Сковороди в Переяславі

Parkhomenko-Kutsevil Oksana, Doctor of Science in Public Administration, Professor, Head of the Department of Public Management and Administration of the Hryhorii Skovoroda University in Pereiaslav

✉ pkoi@ukr.netORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-0758-346X>

СУЧАСНІ АСПЕКТИ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ ОСІБ З ІНВАЛІДНІСТЮ: ЗАКОРДОННІ ПРАКТИКИ ТА ДОСВІД ДЛЯ УКРАЇНИ

MODERN ASPECTS OF SOCIAL PROTECTION OF PERSONS WITH DISABILITIES: FOREIGN PRACTICES AND EXPERIENCE FOR UKRAINE

Анотація. У статті проаналізовані інноваційні закордонні практики щодо соціального захисту осіб з інвалідністю. Зазначено, що реалізація права даних осіб вести самостійний спосіб життя здійснюється за допомогою його соціального захисту, мета якого – компенсація наявних у осіб з інвалідністю обмежень життєдіяльності, і вирівнювання, таким чином, його можливостей у порівнянні з іншими людьми. Зазначена мета досягається за допомогою створення доступного середовища, реабілітації, матеріального забезпечення, соціального обслуговування, надання пільг та ін. Таким чином, аналізована діяльність носить багатоаспектний характер і потребує комплексного регулювання різними галузями публічного управління.

Проведений аналіз дає підстави зазначити, що державна політика щодо осіб з інвалідністю має на меті: по-перше, забезпечити їх максимальну участь в економічному та соціальному житті суспільства та особливо стимулювати їх працевлаштування та участь на ринку праці; по-друге: забезпечити гарантований дохід, так, щоб люди з інвалідністю не позбавлялися можливості жити гідно через свою інвалідність. Основним завданням політики, що проводиться більшістю економічно розвинених країн, стало поєднати цих багато в чому несумісних цілей. Оскільки грошова допомога не завжди сприяє участі інваліда в суспільстві, не завжди стимулює його до активного пошуку роботи, то в законодавстві багатьох країн крім грошових виплат передбачаються заходи, що гарантують участь особи в економічному та соціальному житті.

У багатьох країнах застосовуються державні субсидії підприємствам, що використовують працю інвалідів. Субсидії, як правило, надаються тільки тоді, коли людина з інвалідністю гарантовано отримує таку ж заробітну плату, як і працівник без інвалідності на аналогічній посаді і має довгостроковий трудовий контракт. В основному субсидії надаються на робоче місце для людини з інвалідністю, придбання спеціалізованого обладнання та ін. У деяких країнах роботодавці отримують пільги щодо внесків у фонди соціального страхування.

У багатьох країнах люди з інвалідністю мають переваги за участю в різних тренінгах та програмах професійного навчання, що реалізуються на підприємствах. Також люди з інвалідністю можуть брати участь у державних програмах професійного навчання, без необхідності мати статус безробітного протягом певного мінімального періоду. У більшості країн існують спеціалізовані підприємства, які використовують працю інвалідів. Проте такі підприємства розцінюються не як місце роботи для людини з інвалідністю, а як «запасний варіант» працевлаштування, коли не вдається знайти місце роботи на загальних для всіх

умовах. Також такі підприємства використовують працю людей, які мають серйозні порушення, для яких фізично неможливо або надзвичайно важко створити необхідні умови праці на звичайному підприємстві.

Ключові слова: публічне управління, соціальна політика, механізм державної політики в сфері соціального захисту, соціальний захист людей з інвалідністю, закордонний досвід соціального захисту осіб з інвалідністю, пенсії, пільги, субсидії.

Abstract. The article analyzes innovative foreign practices in socially protecting persons with disabilities. The implementation of the right of a disabled person to lead an independent lifestyle is carried out through his social protection, the purpose of which is to compensate for the limitations of life activities that persons with disabilities have and thus equalize their opportunities in comparison with other people. This goal is achieved by creating an accessible environment, providing rehabilitation, material support, and social services, as well as providing benefits. Thus, the analyzed activity is multifaceted and requires comprehensive regulation by various branches of public administration.

The state policy towards persons with disabilities aims: firstly, to ensure their maximum participation in the economic and social life of society and significantly to stimulate their employment and participation in the labor market; secondly, to provide a guaranteed income so that persons with disabilities are not deprived of the opportunity to live with dignity because of their disability. The main task of the policy pursued by most economically developed countries is to combine these largely incompatible goals. Since cash assistance does not always contribute to the participation of a disabled person in society and does not constantly stimulate him to seek work actively, the legislation of many countries, in addition to cash payments, provides for measures that guarantee a person's participation in economic and social life. In many countries, state subsidies are applied to enterprises that use the labor of persons with disabilities. As a rule, subsidies are provided only when a person with a disability is guaranteed to receive the same salary as an employee without a disability in a similar position and has a long-term employment contract. Subsidies are mainly provided in the workplace for a person with a disability, the purchase of specialized equipment, etc. In some countries, employers receive benefits from contributions to social insurance funds.

In many countries, people with disabilities can participate in various training and vocational training programs implemented at enterprises. People with disabilities can also participate in state vocational training programs without having to be unemployed for a certain minimum period. In most countries, there are specialized enterprises that use the labor of disabled people. However, such enterprises are not considered a workplace for a person with a disability but a «backup option» for employment when it is not possible to find a workplace on general terms for all. Such enterprises also use the labor of people with severe disabilities for whom it is physically impossible or extremely difficult to create the necessary working conditions at a regular enterprise.

Keywords: public administration, social policy, state policy mechanism in the field of social protection, social protection of people with disabilities, institutional and organizational components of the implementation of social protection of people with disabilities in Ukraine, rehabilitation of people with disabilities, employment of people with disabilities, integration of people with disabilities into society, foreign experience of social protection of people with disabilities, pensions, benefits, subsidies.

Постановка проблеми. Соціальний захист осіб з інвалідністю є напрямом державної політики України. Питання реабілітації та абілітації таких осіб є досить актуальними на сьогоднішній день. В умовах війни кількість осіб з інвалідністю збільшується і це працездатні люди, які можуть працювати і приносити користь суспільству.

Поняття соціального захисту та реабілітації інвалідів виводиться як з міжнародного законодавства, так і законодавства багатьох країн, зокрема і українського, що свідчить про високу значимість даного явища в сучасному житті

та призводить до різних підходів до поняття «соціальний захист інвалідів», «соціальна реабілітація інвалідів» як у нормативно-правових актах, так і у доктрині.

Поняття «реабілітація» до Другої світової війни не було широко поширеним, тому що не було яскраво виражених передумов для розвитку соціального захисту інвалідів, які виділили б проблему інвалідності як соціального явища та її наслідків як соціально-правового явища. Друга світова війна стала тим апогеєм, який гостро підняв згадану проблему та змусив розширювати тлумачення поняття «соціальний захист», «реабілітація»: не тільки у їх медичному аспекті, а й соціальному, професійному. У ході історичного ці розвитку поняття неодноразово модернізувалися.

На сьогодні актуальним є питання запровадження таких державних механізмів для реабілітації інвалідів, які б сприяли їх інтеграції у сучасне суспільство, працевлаштуванню, вільному та безбар'єрному доступу до всієї інфраструктури, можливості жити так, як люди без інвалідності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми соціального захисту людей з інвалідністю, соціального захисту населення, удосконалення системи соціального захисту осіб з інвалідністю, інтеграція людей з інвалідністю у суспільство, формування безбар'єрного середовища для осіб з інвалідністю аналізують багато науковців, у тому числі: М. Авраменко, С. Богданов, З. Бурик, Н. Борецька, М. Кравченко, Е. Лібанова, В. Ляшенко, О. Макарова, С. Мельник, К. Міщенко, О. Петроє, В. Петрова, В. Скуратівський, І. Смирнова, В. Сушкевич та ін.

Метою дослідження є системний аналіз інноваційних закордонних практик щодо соціального захисту осіб з інвалідністю та запровадження їх в Україні.

Виклад основного матеріалу. Реалізація права інваліда вести самостійний спосіб життя здійснюється за допомогою його соціального захисту, мета якого – компенсація наявних у осіб з інвалідністю обмежень життєдіяльності, і вирівнювання, таким чином, їх можливостей у порівнянні з іншими людьми. Зазначена мета досягається за допомогою створення доступного середовища, реабілітації, матеріального забезпечення, соціального обслуговування, надання пільг та ін. Таким чином, аналізована діяльність носить багатоаспектний характер і потребує комплексного регулювання різними галузями публічного управління.

У деяких європейських країнах ще до Другої світової війни існувало законодавство щодо інвалідів, в основі якого лежали заходи, що стосуються інвалідів-ветеранів або незаможних громадян на момент початку ХХ ст. Деякі країни приступили до здійснення конкретних заходів для підтримки інвалідів після Другої світової війни, а також ухвалили закони щодо їх реабілітації. До кінця 70-х рр. ХХ ст. домінувала концепція визнання для інвалідів всіх основних прав без спеціальних соціальних заходів. Вважалося, що принципи недискримінації та поваги до людської гідності, проголошені у Міжнародному біллі про права людини, достатні для інвалідів. Проблеми інвалідності та практична діяльність із захисту прав інвалідів вимагали створення окремої міжнародної системи захисту їх прав.

Першим документом, який змінив підхід до вирішення проблем інвалідів, стала Всесвітня програма дій щодо інвалідів. До її прийняття соціальна політика по відношенню до інвалідів включала лише заходи медичного характеру, реабілітацію і профілактику щодо попередження окремих причин інвалідності. Проголошені Програмою цілі забезпечення рівності та повної участі інвалідів у суспільному житті та розвитку свідчили про зміну розуміння стану інвалідності

міжнародною спільнотою, яка визнала необхідність застосування цілісного підходу до вирішення проблем інвалідності.

Істотно змінилося і саме розуміння поняття «інвалідності»: інвалідів перестали відносити до вразливих груп населення, оскільки особою з інвалідністю з тієї чи іншої причини може стати будь-яка людина на будь-якому етапі її життєвого циклу. Підхід, заснований на принципі «уразливості» інвалідів, поступився місцем концепції розвитку соціальної самодостатності інвалідів, що включає в себе заходи щодо створення умов адаптації інвалідів у «звичайних» соціальних та економічних структурах. Створення рівних можливостей для інвалідів сприймається як процес забезпечення доступності всіх сфер життя. Основним компонентом забезпечення доступності є заходи сприяння повноцінній та ефективній участі інвалідів у процесі прийняття рішень.

У рамках розвитку ідей Світової програми було прийнято Стандартні правила забезпечення рівних можливостей для інвалідів. Правовою основою Стандартних правил стали Міжнародна конвенція про права людини, Конвенція про права дитини, Конвенція про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок, а також Всесвітня програма дій щодо інвалідів.

3 травня 2008 р. було затверджено та прийнято Конвенцію про права інвалідів. Метою Конвенції, як зазначено у Статті 1, є «реалізація, захист та забезпечення для інвалідів рівного користування всіма основними правами та свободами, а також заклик до поваги до їх вроджених достоїнств» [1]. Конвенція відзначає значні зрушення у сприйнятті суспільством інвалідів, оскільки кожна людина стає відповідальною за прийняття рішень щодо свого життя. Завдяки цьому інваліди стають «носіями прав» та «суб'єктами закону» [1], одержуючи повне право на складання та втілення в життя планів чи політик, які мають до них відношення. Конвенція переносить акцент з доступності матеріальних благ на ширшу проблему рівності та визначення соціальних бар'єрів, що перешкоджають участі інвалідів у суспільному житті, користуванні ресурсами охорони здоров'я, освіти, працевлаштування та розвитку як особистості.

Мета цієї конвенції полягає у заохоченні, захисті та забезпеченні повного здійснення інвалідами всіх прав та свобод на рівній основі. Вона охоплює низку таких ключових питань, як доступність, індивідуальна мобільність, здоров'я, освіта, зайнятість, абілітація та реабілітація, участь у політичному житті, а також рівність та недискримінація. Ця конвенція змінює уявлення про інвалідність як проблему соціальної допомоги і зосереджується на питаннях дотримання прав людини і визнання того, що бар'єри та забобони, що існують у суспільстві, самі по собі є неповноцінними.

Країни, що ратифікували Конвенцію, юридично зобов'язані ставитися до інвалідів не тільки як до потерпілих або громадської меншості, але як суб'єктів закону з чітко сформульованими правами. Ці держави також зобов'язані адаптувати національне законодавство згідно з міжнародними стандартами, встановленими в угоді.

Виходячи з пріоритетів соціальної політики у всьому світі, соціальна реабілітація здійснюється за декількома напрямками. В даний час у світі реалізуються три основні моделі: ліберальна (англосаксонська) модель, соціал-демократична (скандинавська) модель, корпоративна (континентальна) модель. Кожна країна з урахуванням специфіки формує власну модель соціальної реабілітації. Вперше в історії для інвалідів, що розглядаються як рівноправні члени суспільства та його активні учасники, створюються передумови для їх повернення у звичайне середовище шляхом деізоляції.

На рівні окремих країн найбільш гарантованим інструментом захисту прав інвалідів є їхні конституції. У низці держав, які по праву називають себе соціальними, питання захисту прав інвалідів є пріоритетними. У цих країнах проблеми інвалідів вперше актуалізували глави держав, як правило, що зробили значний внесок у сферу соціальної турботи про своїх громадян. Найбільш чітко та ефективно це виявилось в США.

У 1973 р. було прийнято Закон «Про реабілітацію», який передбачав недопущення дискримінації в державних програмах США під час укладання контрактів з федеральним урядом [2].

У 1976 р. Конгресом США було прийнято Закон про освіту для всіх дітей-інвалідів [2]. Цей закон відкрив двері шкіл для дітей з інвалідністю і ввів низку захисних заходів, що регулюють спеціальну освіту, що їм надається.

1988 р. Конгрес США ухвалив Закон про допомогу за допомогою технічних засобів особам з інвалідністю, відомий як «Тек-Акт». Відповідно до цього закону, фізичні обмеження визнавалися «природним елементом людського існування», який «аж ніяк не применшує права кожного на незалежність, самовизначення, змістовну кар'єру або повну участь у спільному економічному, політичному, соціальному, культурному та освітньому» житті американського суспільства.

Після ухвалення даних нормативно-правових актів почався рух самих інвалідів проти дискримінації. Велику роль у цьому відіграли суди, які приймали рішення на користь інвалідів і накладали суворі санкції у разі невиконання норм нових законів. Спеціально створені бригади будівельників-підрядників по всіх штатах Америки стали робити з'їзди та пандуси, покращуючи доступність американських міст для інвалідів. Пізніше були прийняті ще закони, що істотно покращують умови життя інвалідів, що надають рівні права та рівні можливості для осіб з якоюсь формою інвалідності (наприклад, Закон «Про освіту осіб з відхиленнями у розвитку та здоров'я» 1997 р.).

16 грудня 2003 р. Конгрес США ухвалив закон, в якому обумовлюється перевага ветеранів та інвалідів збройних сил, а також фірм, де такі особи працюють, під час укладання трудових контрактів з федеральним урядом.

Після прийняття в США в 1990 р. Закону «Про американців-інвалідів» [3] отримала розвиток так звана інноваційна модель соціальної політики, або модель реалізації цивільних прав – антидискримінаційна концепція соціальної політики, що проводиться по відношенню до інвалідів.

Модель реалізації громадянських прав є інноваційною у тому сенсі, що вперше в історії в ній інваліди розглядаються як рівноправні члени суспільства та його активні учасники, та створюються передумови для їхнього повернення у звичайне середовище шляхом деізоляції.

Розроблена США модель реалізації цивільних прав сприймається як міжнародний зразок соціальної політики. У даній моделі не тільки найбільш повно захищені громадянські права, що сприяють підвищенню соціального статусу та інтеграції інвалідів у суспільство, а й визначено як економічно вигідна для держави практика деінституціоналізації, тобто згорання мережі спеціалізованих інтернатів та установ стаціонарного типу та розвитку обслуговування інвалідів за місцем проживання.

На сьогодні базовим нормативно-правовим актом, що захищає права інвалідів у США, є згаданий Закон «Про американців-інвалідів» [3], який забороняє дискримінацію інвалідів у трудових відносинах, у державних органах влади, у місцях громадського користування, торгівлі, на транспорті. Закон наказує органам влади всіх рівнів забезпечувати для інвалідів «рівний доступ до

отримання переваг від різного виду діяльності, програм та послуг» [3]. Це включає користування державними системами освіти, охорони здоров'я, соціальних послуг, перебування в судах, на виборчих дільницях та міських зборах. Закон зобов'язує робити «розумні зміни політики, практики та процедур для уникнення дискримінації щодо інвалідів» [3]. Крім того, відповідні державні служби та будівельні компанії повинні враховувати особливості інвалідів при зведенні нових та реконструкції наявних будівель, щоб полегшити доступ до них людям, які користуються інвалідними візками. Адміністрація громадського транспорту не повинна допускати дискримінації інвалідів у разі надання своїх послуг. Їй потрібно забезпечувати інвалідам належні зручності при посадці та висадці і проїзді або надавати спеціальні транспортні засоби тим інвалідам, які не в змозі самостійно користуватися звичайними видами громадського транспорту.

Окремий закон «Про працевлаштування інвалідів» регламентує питання працевлаштування та забороняє дискримінацію інвалідів при прийомі на роботу, просуванні по службі, професійному навчанні, оплаті праці.

Успіх американської моделі турботи про інвалідів полягає не тільки в законодавчому регламентуванні діяльності сфери соціальних послуг, а й в ініціативах самого суспільства, спрямованих на те, щоб люди з тими чи іншими фізичними вадами могли максимально відчувати себе повноцінною та інтегрованою частиною суспільства.

Механізми закріплення прав інвалідів у економічно розвинених країнах різні: у Канаді принцип рівноправності та заборони дискримінації інвалідів міститься в Конституції країни, у Німеччині – в Основному законі, спеціальному розділі Кодексу соціального законодавства, законах «Про інвалідів», «Про однаковість заходів щодо реабілітації», «Про сприяння інвалідам у користуванні громадським транспортом», «Про боротьбу з безробіттям серед інвалідів», у Великій Британії – у спеціальних законах «Про недискримінацію інвалідів», «Про національну допомогу», «Про інвалідів», «Про допомогу по довічній інвалідності та для працюючих інвалідів», «Про соціальне забезпечення», в Угорщині – у законі «Про права інвалідів та забезпечення для них рівних можливостей».

Корисний для вивчення досвіду роботи Канади з працевлаштування інвалідів. У рамках спеціальної програми «Стратегія працевлаштування молоді» [4] передбачається низка заходів щодо здобуття молоддю спеціальної чи вищої освіти, працевлаштування, зокрема: пільги для роботодавців, які працевлаштовують молодих інвалідів, компенсація вартості обладнання, необхідного для осіб з інвалідністю. Програма студентських позик надає фінансові пільги для інвалідів-студентів.

У Канаді застосовується системний підхід до здійснення інтеграції інвалідів у суспільстві. Їхня рівність з іншими громадянами закріплена на законодавчому рівні, а також заохочується розвиток захисту від дискримінації при наданні товарів та послуг, житла, роботи інваліда. Таким чином, питаннями соціального захисту, реабілітації та інтеграції інвалідів у суспільство займаються державні структури на всіх рівнях.

Механізм отримання соціальної послуги для інваліда нічим не відрізняється від послуг для інших громадян, оскільки їхня рівність закріплена в конституції. Розглянемо оформлення послуги через портал «Canada.ca», його можна уявити так:

- 1) вибір необхідної категорії послуг, які необхідні особі, на порталі Canada.ca;

- 2) вибір державної послуги, що цікавить громадянина на порталі Canada.ca;
- 3) перехід за посиланням на сторінку, що містить повну інформацію про необхідну послугу, із зазначенням часу отримання цієї послуги в електронному вигляді;
- 4) вибір кнопки «подання заявки»;
- 5) відповіді уточнюючі питання;
- 6) заповнення анкети на отримання послуги;
- 7) відправка анкети на отримання послуги [5].

Доступ до цієї послуги можна також отримати і через Serviccanada.gc.ca. Також на порталах Serviccanada.gc.ca і Canada.ca міститься повний алфавітний список різних форм, бланків та заяв, які можуть бути необхідні під час надання тих чи інших послуг. Список форм також передбачає можливість пошуку та за точною назвою форми. Зазначимо, що дані портали все ще не забезпечені повноцінним функціоналом, у зв'язку з чим відбувається перенаправлення заявника між двома порталами послуг Canada.ca та Serviccanada.gc.ca.

Таким чином, процес надання послуг відбувається також за принципом одного вікна і надає громадянам низку переваг, основними з яких є значне скорочення часових витрат на пошук необхідної послуги, прозорість та можливість отримати послуги не виходячи з дому, що важливо для маломобільних верств населення. Спрощення процедури надання послуг на порталі досягається завдяки можливості реєстрації та створення особистого кабінету громадянина Канади. Функціонування порталу двома мовами надається всім громадянам країни доступ до всіх послуг, представлених на порталі.

Політику державних та приватних організацій у Німеччині по відношенню до інвалідів визначають такі поняття, як інтеграція та реабілітація. Німеччина має у своєму розпорядженні комплексну диференційовану систему соціальної реабілітації. Через надання соціальної допомоги її одержувач реінтегрується в суспільство і отримує незалежність від нього (через надання роботи, відновлення працездатності шляхом піклування, догляду та лікування). Одержувач допомоги в процесі його реінтеграції в суспільство зобов'язаний сам проявляти активність і, в той же час, важелі соціальної допомоги включаються лише тоді, коли вичерпано інші можливості надання допомоги нужденним.

Всі види допомоги у Німеччині поділяються на дві великі групи: соціальна допомога для підтримання мінімального життєвого рівня (життєвої підтримки) і допомога в особливих життєвих ситуаціях, до якої можна віднести і санаторно-курортне лікування. Обидва види допомоги реалізуються через соціальні служби земель.

У Німеччині діє Кодекс соціального забезпечення, де глава IX «Rehabilitation und Teilhabe behinderter Menschen» має на меті заохочувати самовизначення та рівну участь у житті суспільства інвалідів та людей, які перебувають під загрозою інвалідності, а також запобігати чи протидіяти таким проблемам [6]. Реабілітація інвалідів у Німеччині проходить кілька етапів:

- 1) надання медичних послуг – перевага надається амбулаторному способу;
- 2) сприяння в отриманні певних навичок для подальшого працевлаштування.

Особливість реабілітації інвалідів у Німеччині полягає в тому, що держава та суспільство робить це на ранніх етапах, ще при виявленні хвороби з

подальшим зменшенням або зовсім усуненням захворювання, яке може призвести до інвалідності.

У багатьох містах та громадах Німеччини існують додаткові можливості участі інвалідів у соціальному та культурному житті суспільства (наприклад, безкоштовні абонементи, що дають знижку на проїзні квитки чи квитки в басейн, на концерт, у музей, а також групи самопомоги).

У великих містах Німеччини існують громадські організації, які об'єднують людей із різними видами інвалідності. Для своїх членів там влаштовуються регулярні зустрічі, екскурсії, консультації. Часто там є спеціальний довідник, де зазначені подібні фірми та організації, дана контактна інформація.

На сьогоднішній день існує маса всіляких технічних допоміжних засобів та пристосувань для інвалідів на всі випадки життя (наприклад, спеціальні гребінці, виготовлені з урахуванням дефекту долоні, яка її триматиме, автомобілі, керовані за допомогою кнопки та голосу). Все це - також одна із складових частин системи реабілітації. Тим інвалідам або одиноким, хто не може виходити на вулицю, а всі необхідні контакти (наприклад, з лікарем) змушений здійснювати по телефону, виплачується одноразова допомога за користування телефоном. Оскільки нормальний спосіб життя не виключає радіо та телебачення, то за заявою клієнта соціальна служба може звільнити його і від абонентської плати за користування радіо та телевізором.

Вільний час та відпустки мають для інвалідів особливе значення, оскільки відшкодовують втрату соціальних контактів в інших галузях. Поступово в Німеччині почали перебудовувати вокзали та потяги відповідно до потреб інвалідів. Пропоновані варіанти проведення вільного часу та відпусток спільно з іншими людьми сприяють соціальній інтеграції інвалідів. Таке цілеспрямоване інформування здійснюють державні організації і, крім того, держава та федеральні землі фінансують будівництво та обладнання загальнодоступних сімейних баз відпочинку.

TUI (Touristik Union International) – найбільший туристичний концерн у Німеччині, який додатково до звичайних каталогів випускає масивне довідкове видання «Інформація для інвалідів та супроводжуваних осіб» [7]. У ньому можна знайти інформацію, наприклад, про те, в яких місцях відпочинку враховані потреби людей з вадами зору або слуху у провідникових та інформаційних системах, де взяти на прокат або придбати дачу на колесах для ліліпутів, де в місцях відпочинку є центри діалізу, які сходи у готелях тощо.

Послуги з реабілітації в Німеччині надаються всім інвалідам, а також тим, кому загрожує інвалідність, причина виникнення каліцтва не відіграє жодної ролі. Допомогу необхідно надавати як потерпілим у результаті воєнних дій, так і потерпілим у транспортних аваріях або тим, хто отримав виробничі травми, оскільки каліцтво вирвало їх з трудового життя і можливості займатися своєю професією. Це стосується і інвалідів з дитинства.

Для інвалідів здійснюються такі реабілітаційні заходи:

- Медична реабілітація.
- Допомога, необхідна у професійній діяльності (отримання робочого місця або продовження своєї професійної діяльності з урахуванням нинішнього стану; кваліфікована професійна орієнтація, професійна адаптація, навчання, підвищення кваліфікації або перепідготовка, а також можливість завершення шкільної освіти для подальшої перепідготовки та інші види допомоги у трудовій діяльності).

Професійна підготовка інвалідів здійснюється у спеціальних установах професійної реабілітації – центрах для первинної підготовки молодих інвалідів та центрах професійної реабілітації та перепідготовки дорослих інвалідів, які мають необхідні спеціалізовані (медичні, педагогічні, психологічні та соціальні) служби. Всі витрати на перебування інваліда в таких міжгалузевих реабілітаційних центрах (включаючи вартість проживання та харчування) несуть відповідні страхові організації [7]. Федеральний уряд Німеччини надає цим центрам підтримку у пристосуванні програм навчання до зростаючих вимог ринку праці та нових технологій з урахуванням схильностей та здібностей осіб з інвалідністю.

Крім цього, в цих центрах в Німеччині особливе значення мають установи медико-професійної реабілітації, де пацієнти, які страждають певними захворюваннями (наприклад, неврологічними) вже в ході медичної реабілітації роблять перші кроки до професії (підбір професії та перевірка трудових навичок, підготовка до відновлення трудової діяльності) на курсах перепідготовки.

- Допомога у шкільній та громадській адаптації, мета якої – навчити інвалідів проживання у зовсім не пристосованому до наявної у них дисфункції середовищі. Тому освіта має надавати індивідуальну та спрямовану на інтеграцію до соціального середовища допомогу.
- Фінансова допомога, що є необхідними виплатами та іншими видами допомоги для соціально-трудова реабілітації інвалідів та осіб, яким загрожує інвалідність (фінансування медичних послуг, заходів щодо сприяння працевлаштуванню та професійній освіті, загальній соціально-трудова реабілітації).
- Установи для навчання професії осіб, які потребують постійного супроводу, для перепідготовки або підвищення кваліфікації дорослих інвалідів, майстерні для інвалідів тощо.

Примітним є досвід реабілітації інвалідів у Великій Британії, де турботу про осіб з інвалідністю надає численна кількість організацій, а саме: приватні власники будинків, громадський сектор та місцева влада. У Великобританії основний наголос робиться на можливість інваліда обслужити себе самостійно, для цього соціальні центри допомагають інвалідам набути певних умінь, наприклад, покупки в магазинах, самостійне приготування їжі, умінь самостійно розпоряджатися грошима, відвідувати громадські місця, розвиток дрібної моторики, що забезпечується за допомогою рукоділля, лікувальної фізкультури, малювання, читання тощо. Для осіб з важкими формами інвалідності реабілітація здійснюється безпосередньо в самих інтернатах та пансіонатах, а також у клініках чи амбулаторіях, крім того існує практика розміщення інваліда на певний період у лікарню з метою відпочинку його родичів [8; 9]. Ще одним позитивним досвідом Великобританії є розвиток та функціонування трудотерапії, де фахівець у цій галузі надає допомогу інваліду, починаючи з простої консультації, доходючи до зміни планувальних вдом. У кожному шпиталі є відділення трудотерапії, де соціальний працівник та трудотерапевт виробляють спільну програму для кожного клієнта [8]. Ця програма узгоджується безпосередньо з клієнтом та його сім'єю. При соціальних службах у Великій Британії існують спеціальні служби з найму інвалідів на роботу.

Висновки. Проведений аналіз дає підстави зазначити, що державна політика щодо осіб з інвалідністю має на меті: по-перше, забезпечити їх максимальну участь в економічному та соціальному житті суспільства та особливо стимулювати їх працевлаштування та участь на ринку праці; по-друге: забезпечити гарантований дохід, так, щоб люди з інвалідністю не позбавлялися

можливості жити гідно через свою інвалідність. Основним завданням політики, що проводиться більшістю економічно розвинених країн, стало поєднання цих багатьох в чому несумісних цілей. Оскільки грошова допомога не завжди сприяє участі особи з інвалідністю в суспільстві, не завжди стимулює її до активного пошуку роботи, то в законодавстві багатьох країн крім грошових виплат передбачаються заходи, що гарантують участь особи в економічному та соціальному житті.

У багатьох країнах застосовуються державні субсидії підприємствам, що використовують працю інвалідів. Субсидії, як правило, надаються тільки тоді, коли людина з інвалідністю гарантовано отримує таку ж заробітну плату, як і працівник без інвалідності на аналогічній посаді і має довгостроковий трудовий контракт. В основному субсидії надаються на робоче місце для людини з інвалідністю, придбання спеціалізованого обладнання та ін. У деяких країнах роботодавці отримують пільги щодо внесків у фонди соціального страхування.

У багатьох країнах люди з інвалідністю мають переваги за участю в різних тренінгах та програмах професійного навчання, що реалізуються на підприємствах. Також люди з інвалідністю можуть брати участь у державних програмах професійного навчання, без необхідності мати статус безробітного протягом певного мінімального періоду. У більшості країн існують спеціалізовані підприємства, які використовують працю інвалідів. Проте такі підприємства розцінюються не як місце роботи для людини з інвалідністю, а як «запасний варіант» працевлаштування, коли не вдається знайти місце роботи на загальних для всіх умовах. Також такі підприємства використовують працю людей, які мають серйозні порушення, для яких фізично неможливо або надзвичайно важко створити необхідні умови праці на звичайному підприємстві.

Список використаних джерел:

1. Конвенція про права інвалідів. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_g71#Text (дата звернення: 29.09.2024).
2. Як у США дбають про своїх ветеранів і чого може навчитися Україна. URL: <https://www.epravda.com.ua/columns/2023/04/21/699365/> (дата звернення: 29.09.2024).
3. The Americans with Disabilities Act (ADA) protects people with disabilities from discrimination. URL: <https://www.ada.gov/> (дата звернення: 29.09.2024).
4. Кубицький С.О. Технології соціально-педагогічної роботи в зарубіжних країнах: навч. посіб. 3-тє вид. доп. і перероб. Київ: Міленіум, 2015. 300 с.
5. Тимошук В. Досвід Канади в організації надання адміністративних послуг. URL: <http://fmd.kh.ua/administratyvni-poslugy/viktor-timoshuk-dosvid-kanadi-v-organizatsiyi-nadannya-administrativnih-poslug.html> (дата звернення: 29.09.2024).
6. Костюк В.Л., Мельник О.Я. Європейський кодекс соціального забезпечення у контексті новітньої моделі джерел права: проблеми та тенденції. Традиції та новації юридичної науки: минуле, сучасність, майбутнє: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Одеса, 19 травня 2017р.). У 2-х т. Т. 1 / відп. ред. Г.О. Ульянова. Одеса: Видавничий дім «Гельветика», 2017. С. 535–540.
7. Zagorskis V. Your social security rights in Germany. European Commission. 2017. 50 p.
8. Social services in the UK: an annotated bibliography. URL: [http://eprints.lse.ac.uk/31002/1/Social%20services%20in%20the%20UK%20\(LSERO\).pdf](http://eprints.lse.ac.uk/31002/1/Social%20services%20in%20the%20UK%20(LSERO).pdf) (дата звернення: 29.09.2024).
9. Молоченко І.А. Соціальне обслуговування людей з інвалідністю за кордоном: кращий досвід і можливості його впровадження в Україні. *Інноваційна педагогіка*. 2020. Вип. 20. Т. 1. С. 145–148.

References

1. Konventsia pro prava invalidiv [Convention on the Rights of Persons with Disabilities]. *zakon.rada.gov.ua*. Retrieved from https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_g71#Text [in Ukrainian].
2. Iak u SShA dbaiut pro svoikh veteraniv i choho mozhe navchytysia Ukraina [How the USA Cares for Its Veterans and What Ukraine Can Learn]. *www.epravda.com.ua*. Retrieved from <https://www.epravda.com.ua/columns/2023/04/21/699365/> [in Ukrainian].
3. *The Americans with Disabilities Act (ADA) protects people with disabilities from discrimination*. Retrieved from <https://www.ada.gov/> [in English].
4. Kubitskyi, S.O. (2015). *Tekhnologii sotsialno-pedahohichnoi roboty v zarubizhnykh krainakh: Navch. posib. [Technologies of Social and Pedagogical Work in Foreign Countries: Textbook]*. Kyiv: Milenium [in Ukrainian].
5. Tymoshchuk, V. Dosvid Kanady v orhanizatsii nadannia administratyvnykh posluh [Canada's Experience in the Organization of Administrative Services]. *fmd.kh.ua*. Retrieved from <http://fmd.kh.ua/administratyvni-poslугy/viktor-timoshchuk-dosvid-kanadi-v-organizatsiyi-nadannya-administrativnih-poslug.html> [in Ukrainian].
6. Kostyuk, V.L. & Melnyk, O.Ia. (2017). Yevropeyskyi kodeks sotsialnoho zabezpechennia u konteksti novitnoi modeli dzherel prava: problemy ta tendentsii [European Code of Social Security in the Context of the New Model of Sources of Law: Problems and Trends]. Proceedings from TILS '17: *Mizhnarodna naukovo-praktychna konferentsii Tradytsii ta novatsii yurydychnoi nauky: mynule, suchasnist, maibutnie: materialy – International Scientific and Practical Conference Traditions and Innovations of Legal Science: Past, Present, Future*, (1). Odesa: Vydavnychiy dim «Helvetyka» [in Ukrainian].
7. Zagorskis, V. (2015). *Your social security rights in Germany*. European Commission [in English].
8. Social services in the UK: an annotated bibliography. *eprints.lse.ac.uk*. Retrieved from [http://eprints.lse.ac.uk/31002/1/Social%20services%20in%20the%20UK%20\(LSERO\).pdf](http://eprints.lse.ac.uk/31002/1/Social%20services%20in%20the%20UK%20(LSERO).pdf) [in English].
9. Molochenko, I.A. (2020). Sotsialne obsluhovuvannia liudei z invalidnistiu za kordonom: krashchy dosvid i mozhyvosti yoho vprovadzhennia v Ukraini [Social services for people with disabilities abroad: best experience and possibilities of its implementation in Ukraine]. *Innovatsiina pedahohika – Innovative Pedagogy*, 20 (1) [in Ukrainian].

Подано до редакції 30.09.24 р.
Прийнято до друку 01.11.24 р.